

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2010, Volume: 5, Number: 3, Article Number: 3C0047

SOCIAL SCIENCES

Received: June 2009

Accepted: July 2010

Series : 3C

ISSN : 1308-7444

© 2010 www.newwsa.com

Abdullah Takım

Bartın University

atakim@bartin.edu.tr

Bartın-Turkey

**TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA PLANLARININ İKTİSAT POLİTİKALARININ
PERFORMANSINA ETKİSİ: ZONGULDAK- BARTIN VE KARABÜK ÖRNEĞİ**

ÖZET

Makroekonomik politikaları gerçekleştirmede kalkınmanın yerelden başlayıp genele yayılması bölgesel planlamanın esasını oluşturmaktadır. Türkiye, gelişmekte olan ülkeler arasında planlama çalışmalarına ilk başlayan ülke olmasına rağmen bölgesel dengesizlik, Türkiye'nin güncel sorunu olmaya devam etmektedir. Geline nokta, uygulanan politikaların bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmadığı gözlenmiştir. Bu çalışmada, Türkiye'de genel ekonomik politikaların bir parçası olarak uygulanan bölgesel kalkınma planlarının bölgesel dengesizliği azaltmada beklenen performansı gösteremediği sonucuna varılmıştır. Çalışma sonucunda, günümüze kadar uygulanan bölgesel planlama politikalarının yeniden dizayn edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Makroekonomi, Bölgesel Planlama,
Bölgesel Kalkınma, Kalkınma Planları, Türkiye

**THE EFFECTS OF REGIONAL DEVELOPMENT PLANS ON THE PERFORMANCE OF
ECONOMIC POLICIES IN TURKEY: ZONGULDAK, BARTIN AND KARABUK CASES**

ABSTRACT

The fundamental step of regional planning is that regional development will begin in rural area and spill over to urban area. Although Turkey is the first developing country that has tried to use planning programs, regional inequality is still a contemporary problem of Turkey. Today it is seen that implemented policies do not reduce the differences of regional development. In this study, it is concluded that regional development plans, which have been implemented as a part of general economical policies in Turkey, can't achieve the expected performance for reduction in regional disequilibrium. In this paper it is appeared that the regional planning policies which have been implemented until now should be redesigned.

Keywords: Macroeconomics, Regional Planning,
Regional Development, Development Plans, Turkey

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Sanayi Devrimi ile birlikte ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasi yönden büyük bir değişim sürecine girmesi, doğal kaynakların, sermayenin ve emeğin dengesiz bir biçimde belirli bölgelerde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Geri kalmış bölgeler, ekonomik sorunlarını kendi sistemi içerisinde çözememiş olması bu sorunların diğer bölgelere ve ülkenin tümüne yayılarak, genel ekonomik politikaları etkileyebilmiştir. Bölgesel gelişme farklılıklarından kaynaklanan göçler, hızlı kentleşme ile birlikte altyapı yatırımları, çevre sorunları, geçekonu bölgeleri ve marjinal sektörlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Dünya ekonomisinde bölgesel gelişme farklılıkları az gelişmiş ülkelerin olduğu kadar gelişmiş ekonomilerin de önemli bir sorunudur. Bölgesel dengesizlik sorunu, ilk kez Birinci Dünya Savaşından sonra işsizlik ve durgunluk gibi sorunların yaşandığı batı ülkeleri tarafından fark edilmiştir. Bu dönemde bölgesel dengesizliklerin giderilmesi için devlet müdahalesinin gereği üzerinde durulmuştur. Bölgesel dengesizlik temelde, hem sosyal hem de ekonomik boyutları olan bir konu olarak değerlendirilmiş, kamunun desteği olmadan dengesizliklerin giderilemeyeceği kanısına varılmıştır. 1940'lı yıllardan sonra ortaya çıkan bölgesel kalkınma kavramı, makroekonomik amaçları gerçekleştirmede kalkınma çabalarının bölge düzeyine indirilerek ulusal kalkınmanın bir unsuru olarak görülmeye başlanmıştır. Bölgesel kalkınma kavramının ekonomi literatürüne girişi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiş, ekonomik ve sosyal kalkınma sorunu mekânsal bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde Perroux, Mrydal, Hirschman, Amin ve Rostow gibi araştırmacılar bölgesel kalkınma konusunda önemli çalışmalar yapmışlardır (Ildırar, 2004: 15 - 16).

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde bölgeler arası dengesizlik önemli bir ekonomik sorun olmaya devam etmektedir. Her ülke farklı ölçek ve şiddette olmak üzere bu dengesizliği ortadan kaldırmaya yönelik bölgesel kalkınma planları hazırlamakta ve uygulamaktadır. Türkiye'de bölgeler arası dengesizliği gidermede farklı dönemlerde farklı araçlar kullanıldığı gözlenmektedir. Bu araçların başında bölgesel kalkınma planları gelmektedir. Ancak uygulanmak istenen bu planlar finansal destekten ve uygulama kararlılığından yoksun olduğu için çoğu plan ya uygulanamamıştır veya yıllara yayılmıştır. Bu çalışmada, konunun bu yönüne vurgu yapılarak Türkiye'de bölgesel dengesizliği gidermek amacıyla geliştirilen bölgesel planlama faaliyetleri açıklanmış, bu planlardan bölge kalkınması için tasarlanmış ancak uygulanmamış, Zonguldak-Bartın ve Karabük kalkınma planı üzerinde durulmuştur.

3. BÖLGE KAVRAMI, KAPSAMI, ÖNEMİ VE BÖLGE TÜRLERİ (CONCEPT, SCOPE, IMPORTANCE OF REGION AND KINDS OF REGION)

Bölge kavramı günümüzde farklı disiplinlerde farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Kavram, nasıl tanımlanırsa tanımlansın coğrafi bir alanı ifade etmektedir. Literatürde, doğal, ekonomik, yönetsel ya da politik bölgeler şeklinde tanımlandığı gibi, homojen veya fonksiyonel ayırma göre farklı bölge tanımları yapılmıştır (Nijkamp and Bergh, 1990).

Ekonomi terminoloji açısından değerlendirildiğinde, bir planlama ve analiz birimi olarak bölgenin ne kent kadar küçük, ne de ülke kadar büyük olmaması uygun görülmektedir (Casella and Galley, 1998:551-558). Bölgenin başlıca özellikleri, bir coğrafi alanı kapsamaması, benzer ekonomik ve sosyal yapıya sahip olması; ortak etnik, kültürel ve dini

özelliklere sahip, aynı dili konuşan halklardan oluşmasıdır (Apan, 2004: 39).

Ekonomik açıdan bölgeler, homojen bölge, polarize bölge ve plan bölge şeklinde bir ayırma tabii tutulmaktadır. Ekonomik kriterlere göre statik bir yapıya sahip, aynı özellikleri gösteren bölge homojen bölgedir. Burada bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri dikkate alınmaktadır. Polarize bölgede merkez ve çevre arasında ekonomik ve sosyal ilişkiler dikkate alınır. İstatistiki bölge birimleri sınıflandırılmasında polarize bölge ayırımına uygun olarak benzer yapıya sahip alanlar bir bölge olarak değerlendirilir. Plan bölgede bir bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziki yönden koordine edilerek kalkınma planlarının hazırlanmasına söz konusudur. Bölgelerin ekonomik gelişmişlik yönünü dikkate alındığında ise; gelir düzeyi ve gelir artış hızı ülke düzeyinin üstünde olan gelişmiş bölge ve gelişme potansiyelini kaybetmiş veya gelişme avantajlarına sahip olmayan az gelişmiş bölgeler şeklinde bir bölümlenme yapılmaktadır (Turan,1977:107;Yavuz,1966:196;Kızıltan,1994: 133).

4. BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI (REGIONAL DEVELOPMENT POLICIES)

Bölgesel kalkınma politikaları, özellikle kalkınma ekonomisinin önemini anlaşıldığı 1950'li yıllardan başlayarak her dönemde geçerliliğini korumaktadır. Ülkeler, dünyadaki genel ekonomik ve sosyal dönüşümlere uyum sağlamak, ortaya çıkan olumsuz etkileri gidermek ve fırsatları değerlendirmek üzere ulusal ihtiyaçları doğrultusunda kendi bölgesel politikalarını belirlemişlerdir.

Bölgesel kalkınma politikası, kalkınmaya yönelik her türlü kaynağın, ekonomik faaliyetlerin ve nüfusun coğrafi bölgeler arasında dengeli dağılımını sağlamaktır. Böyle yapılmakla geri kalmış bölgeler sosyo-ekonomik yönden kalkınmakta, bölgesel dengesizlik azalmakta ve ülke genelinde ekonomik gelişme sağlanmaktadır. Ekonomik sistemin bir parçası olan geri kalmış bölgenin kalkınması sağlandığında, ülke kalkınmasının sağlanması da desteklenmiş olmaktadır. Bu durum aynı zamanda bölge ve ülke kalkınması arasında uyumu da ifade eder ki, her ikisi de aynı amaca hizmet eder (Bayraktutan:189).

Bölgesel kalkınma politikaları uzun vadede sosyal faydası yüksek olan yatırımların devlet tarafından yapılmasını gerektirir. Sosyal fayda ilkesinin gerçekleştirilmesine yönelik böyle bir durumda söz konusu yatırımlar olmadan bölgesel kalkınmadan söz etmek mümkün olamamaktadır.

Ekonomik gelişmenin her bölgede aynı anda ve eşit hızda devam etmemesi bazı bölgeleri (gelişme kutbu) ekonomik işlemlerin merkezi konumuna getirmektedir. Bu gelişmenin çevreye doğru yayılması diğer bölgelerin gelişmesi için bir sinerji oluşturmakta, bu bölgelerin gelişmesinde dinamik unsurlar içermektedir.

Nüfusun ülke düzeyine aynı oranda dağılmaması bir bölgede ortaya çıkan ekonomik gelişme, o bölgeye olan göçü teşvik ettiğinden göç eden bölgelerde yatırım faaliyetlerinin artmasına ve o bölgenin gelişmesine pozitif katkı sağlamaktadır. Denge metropolü olarak ifade edilen böyle bir durum nüfusun ülke geneline dengeli yayılmasını da teşvik etmektedir.

Yukarıda saydığımız amaçları gerçekleştirmenin yanında bölgesel kalkınmanın herkes tarafında kabul edilen diğer bir amacı da geri kalmış bölgelerin ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasına karar verilen bölge ile ülke kalkınmasındaki ilişkinin ölçüsüdür. Bunun için de bölgesel kalkınmanın amacı ülke kalkınmasının amaçlarıyla tutarlı olmalıdır.

Ülkeler ve coğrafi bölgeler arasında ekonomik gelişme farklılıkları yaşandığı gibi, ülkenin kendi içerisinde farklı bölgeleri

ve illeri arasında da gelişmişlik farkı yaşanmaktadır. Aynı ülke içerisinde bazı bölgeler ve iller yüksek gelişme düzeyini yakalamışken, diğer bölgeler ve iller aynı performansı gösterememişlerdir. Bu durum diğer ülkelerde olduğu gibi uygulanan teşvik ve alınan önlemlere rağmen Türkiye için de geçerliliğini korumaktadır (Kaya,2009:17). Çeşitli ülkeler arasında gelişme farklılıkları olduğu gibi, bir ülkenin bölgeleri arasında da coğrafi, ekonomik, sosyal ve kültürel bakımlardan da farklılıklar olabilir. (Gündüz, 2006: 15)

Günümüzde bölgesel kalkınma politikaları, ülkelerin tarihsel süreçleri, ekonomik koşulları ve farklı politik özellikleri nedeniyle ülkeden ülkeye değişmekle beraber, ülke uygulamalarında bakıldığında aşağıda sayılan ortak özellikler taşıdığı görülmektedir (OECD,2001; Bachtler and Yuill, 2001:11).

- Bölgesel kalkınmada sadece belli başlı geri kalmış bölgelerin değil tüm bölgeleri hedefleyen kalkınma politikalarına önem verilmesi,
- Öncelikleri belirlerken büyümenin bölgeler arasında yeniden dağıtımını yerine, her bölgenin kendi imkân ve kaynaklarını en iyi şekilde kullanarak potansiyelinin ve ulusal kalkınmaya katkısının en üst seviyeye çıkarılmasıyla rekabet gücünün artırılması,
- Kurumsal altyapıyı, bölgelerdeki aktörler arası ağları, bölgelerin iş ortamını ve becerilerini geliştirmek üzere beşeri sermaye ve yerel girişimciliği teşvik eden politikaların tercih edilmesi,
- Heterojen yapıdaki bireysel aktörlerin ihtiyaçlarının giderilmesi yerine, firmalar arası işbirliği, teknoloji transferi ve bilgi akışı yoluyla kurumlar arası ilişkilerin ve etkileşimin sağlanması,
- Her bölgeye ait rekabet üstünlükleri belirlenerek, bunun geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Bölge potansiyellerinin açığa çıkarılmasında yenilikçilik ve girişimciliğin temel araçlar olarak kullanılması,
- Fiziksel ve ekonomik altyapı, iş geliştirme, araştırma ve teknoloji geliştirme, insan kaynakları, turizm ve çevre gibi birçok sektörü içeren entegre müdahale alanları belirlenmekle birlikte, stratejik önceliklerin mekânsal tutarlılığa daha çok önem vermesi,
- Politika uygulamalarında işbirliğine ve müzakerelere dayanan, ekonomik kalkınma konusunda bölgelere daha fazla görev ve yetki veren, bölgesel koordinasyon birimlerinin önderliğinde; yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve iş dünyasının (özellikle KOBİ'lerin) katılımını sağlayan, merkezi yönetimin yatırım ortamının iyileştirilmesi ve temel altyapının sağlanmasında öncülük yaptığı bir yaklaşımı içermesidir.

Böyle olmasına rağmen uygulamada bölgelerarası dengesizlikleri azaltmanın ya da ortadan kaldırmanın ekonomik, sosyal ve siyasal birtakım güçlükleri vardır. Bu sınırlamalara rağmen özellikle az gelişmiş ülkelerde bölge kalkınmasının yerel dinamiklere bırakılması halinde, bu dengesizliklerin azalma trendine girmediği gözlenmektedir. Bölgelerarası dengesizlikleri tamamen ortadan kaldırmanın mümkün olamayacağı kabul edildiğinde, mevcut dengesizlikleri azaltmaya ya da en azından arttırmamaya yönelik bir politikanın benimsenmesi, sosyal adalet ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi açısından daha uygun olmaktadır (DPT,2000).

4.1. Bölgeler Arası Dengesizliği Gidermede Bölgesel Kalkınma Politikaları (Regional Development Policies to Remove Interregional Instability)

Bölgesel kalkınma kavramı, ekonomi literatüründe sürekli gündemde olan bir kavram olup, bölgeye ait kaynakların harekete geçirilmesi, yerel girişimciliğin teşvik edilmesi, bölgenin gelir ve istihdam düzeyinin artırılması ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ile sosyo-ekonomik yapının değiştirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Kaya,2009:23).Bölgesel Kalkınma kavramına yüklenen anlam, bölge tanımına bağlı olarak önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Bölgeler arası gelişme düzeyi farkı kıtalar arası, ülkeler arası, aynı ülkede bölgeler ve bir kent in semtleri arasında ortaya çıkabilir. Eğer planlamada ekonomik öncelikler ön plana alınırsa polarize bölge, çevresel ve ekonomik kriterler dikkate alındığında havza ya da coğrafi bir bölge, kültürel-tarihi kriterler esas alındığında ise siyasal bir bölgeden bahsedilerek bölge tanımı ve alanı belirlenmiş olur. Bölge tanımı geniş tutulur ise kalkınma çabasının hedefi kalkınma bölgeleri, dar tutulur ise büyüme noktaları olmaktadır. Sonuçta her hangi bir yörenin kalkınma çabasında bölge tanımının nasıl yapılacağına büyük önemi vardır (Köstekli, 1999: 156).

Tarih boyunca bölgelerin gelişme sürecine bakıldığında çeşitli nedenlerle farklılıklar söz konusudur. Bu nedenlerin en çok bilinenleri yer altı ve yer üstü kaynakların, nüfus ve beşeri sermayenin, tarihi ve kültürel birikimlerdeki farklılaşmadan kaynaklanmaktadır. Bu farklılık gelişmiş ülkelere oranla gelişmekte olan ülkelere daha fazladır. Devlet müdahalesi olmadan piyasa mekanizmasının kısa dönemde tek başına bölgesel farklılıkları gideremeyeceği dikkate alındığında dengesizliklerin giderilmesi ve azaltılması için devlet müdahalesinin gerekliliği yoğun bir biçimde tartışılmaktadır (Kaya,2009:15).

Bölgelerarası gelir eşitsizlikleri sanıldığı gibi sadece az gelişmiş ülkelerin sorunu da değildir. Sanayileşmiş ülkelerde de belirgin bir şekilde ortaya çıkan bu sorunun çözümüne yönelik ciddi politikalar geliştirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelere bölgesel politikalar oluşturulurken kalkınma için stratejik öneme sahip alanlar belirlenmiş olmasına rağmen, gelişmiş ülkelere ağırlıklı olarak mali politikalarla gelir dağılımında adaleti sağlamak ve kaynak israfını önlemek amaçlanmaktadır.

Öte yanda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere bölge sorunları, farklı özellikler sergilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları hızlı sosyo-ekonomik yapısal değişim, demografik, sektörel ve kültürel olmak üzere farklı özellikler göstermektedir. Bu özellikler bölgenin coğrafi yapısı, üretim seviyesi, konumunun dış ticarete uygun olup olmaması, bölgedeki yatırım alanları, kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığı, beşeri sermayesinin niteliği gibi nedenler sayılabilir (DPT, 2000:22;Gür,2004).

Bölgeler arası gelişmişlik farkının giderilmesi amacıyla hangi faktörün ne derecede uygulanacağı bölgenin genel yapısına göre şekillenmekle birlikte, az gelişmiş bölgelerdeki yatırımcılar için çekici olan mali teşvikler, verimlilik ve yenilik düzeyini artırmak amacıyla eğitim ve öğretim düzeyinin iyileştirilmesi, yenilik ve AR-GE'nin teşvik edilmesi, ulaşım maliyetlerini azaltarak bölge yatırımcıları için pozitif dışsallık oluşturmak amacıyla alt yapı yatırımlarının hızlandırılması, üretken yatırımların artırılması ve KOBİ'lerin üretime katılmalarının sağlanmasına yönelik politikalar uygulanmaktadır (Uzay,2005:54-55).

5. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL PLANLAMA (REGIONAL PLANNING IN TURKEY)

Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar doğrultusunda özel teşebbüse dayalı liberal bir ekonomik politika izlenmiş ve ekonomik alanda devlet teşvik edici bir rol oynamıştır. 1929 Dünya Ekonomik Krizinin ortaya çıkması ile ekonomi politikalarında değişikliklere gidilmiş, dünya konjonktürüne uygun olarak liberal iktisat politikalarının yerine müdahaleci politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Ekonomi politikasındaki bu yapısal değişim devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliğine inanan Keynesyen politikalarının uygulanmasına neden olmuştur.

Dünya Ekonomik Krizi sonrasında Türkiye'de devletin ekonomiye müdahalesinin arttığı, liberal politikalar yerine devletçiliğin uygulamaya konduğu ve kamu müdahalesinin önem kazandığı gözlenmiştir. Bu yönüyle Türkiye, sosyal ve ekonomik kalkınmasını bir plan dahilinde gerçekleştiren, çoğu gelişmekte olan ülkeye de model olan planlı kalkınma modelini benimsemiştir (DPT,2009).

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planında ülkenin bağımlı, geri kalmış, tarıma dayalı, ham madde üreten bir yapıya sahip olduğu vurgulanmakta, büyük bunalımın dünyanın geri kalmış bölgeleri için tehditler yanında yeni fırsatları da getirdiğinden söz edilmektedir. Bunu başarmanın yolu da planlı sanayileşmeden geçeceği belirtilmektedir. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı ise daha kapsamlı olup, ara ve yatırım mallarının üretimine birinci derecede öncelik verileceği belirtilmesine rağmen, II. Dünya Savaşı nedeniyle bu plan uygulamaya konulamamıştır. Her iki planın da, fiziksel planlama ve mekânsal dağılımı esas alan bir yapı getirmeye çalıştığı söylenebilir.

Buna rağmen 1923-1950 yılları arasında Türkiye geri kalmış ekonomik yapısı dolayısıyla, kalkınma çabalarında bölge ayırımına giderek, bölgesel kalkınma politikası uygulayacak durumda olmadığı söylenebilir. Liberal politikaların uygulandığı 1950-1960 yılları dönemde ise özel sektör yatırımlarının gelişmiş bölge olan İstanbul ve Marmara bölgesinde yoğunlaştığı ve bölgelerarası dengesizliğin giderek arttığı gözlenmektedir (Elmas,2005:3).

Türkiye'de 1960'dan itibaren ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın hızlandırılması, uygulanan politikalar arasında uyum sağlanması, ekonomiye kamu müdahalesinin temini amacıyla Kalkınma Planlarının hazırlanması ve uygulanması ilkesi benimsenmiştir. Beş yıllık kalkınma planları bölgesel gelişme ve araçlarının kapsam ve boyutunu irdeleyen temel metinlerdir. Böyle olmasına rağmen kalkınma planları planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme konularında yetersiz kalmıştır. Bu eksiklikleri gidermek üzere 1960 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur (DPT,2009). DPT'nin kurulmasıyla Türkiye'de kalkınmanın plan ölçeğinde gerçekleştirilmesi ilkesi benimsenmiş ve bu planlarda bölgesel gelişme ile ilgili aşağıda sayılan düzenlemeler yapılmıştır (DTP,2000:60-64; DPT, 2006:1).

- BBYKP(BİRİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI),bölge planlama ve kalkınmasına geniş yer vermiş, ülke genelinde gelişme bölgeleri tespit edilerek sağlık hizmetlerinin sosyalleşmesi, geri kalmış yörelerde özel sektörün güçlendirilmesi gereği vurgulanarak, bu bölgelere yatırım yapacaklara gelir vergisi indirimi sağlanması benimsenmiştir.
- İBYKP(İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI), büyüme merkezlerinin kurulmasını önermiş, bu merkezlerin ekonomik ve sosyal gelişmeyi çevrelerine yayacağı kabul edilmiştir. Kamu yatırımlarının bu merkezlerde yoğunlaştırılmasıyla özel sektör yatırımlarının da bu yörelere çekilmesi düşünülmüştür. Bu planda az gelişmiş bölgelerde bölgesel gelişmenin motor gücü olabilecek büyük gelişme noktalarının (şehirleşme merkezlerinin) tespit edilmesi

ve bölgelerin ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin düzenli gelişimini temin etmek amacıyla sektör faaliyetlerine yol gösterici, bölge yerleşme planlarının hazırlanması kararlaştırılmıştır.

- ÜBYKP (ÜÇÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI), bölgeler arası gelişmişlik farkını ortadan kaldırmanın kaynak dağılımını bozacağı ve ekonomik kalkınmayı yavaşlatacağı endişesiyle daha yüzeysel hazırlanmıştır. Bunun nedeni, uzun dönemde bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde, bölge kaynaklarının harekete geçirilmesi ve yerel yönetimlerin daha çok inisiyatif olarak ortadan kalkacağına kabul edilmesidir. Yine bu planda belli yöreler için özel kalkınma planlarının hazırlanması, bütünlük ilkesine ters düşeceği endişesiyle son verilmeli, bunun yerine çeşitli projeler arasında ele alınması gerekenleri belirlemeye imkân verecek bir yöresel kalkınma çalışması yapılmasına karar verilmiştir.
- DBYKP (DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI), döneminin bölgesel gelişme ve planlama yaklaşımı bir önceki planın benzeridir. Planda, ekonomik gelişmenin sağlanması için, işbölümünün yapılması, planlama kararlarının mekân boyutuna indirilmesi, hizmetlerin, sanayinin ve alt yapının ülke düzeyine dengeli dağılımının sağlanması, uygulanmakta olan teşviklerin bölge kaynaklarını ve potansiyellerini harekete geçirecek tarzda yeniden düzenlenmesi önerilmiştir. Yine Dördüncü Plan'da ilk defa Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin birbirleri ve ülkenin öteki bölgeleriyle bütünleşme düzeylerini arttırmak için bölgesel merkezler arası bir ulaşım ağının oluşturulması ve mevcut yol bağlantılarının iyileştirilmesi gereğine işaret edilmiştir.
- BBYKP (BEŞİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI), bölgesel gelişmeye, kalkınma ve planlama içinde daha fazla ağırlık vermiş, bölge planlarının yapılmasının gerekliliği açıkça belirtilmiştir. Planda, bölgelerin saptanmasında idari sınırlardan bağımsız bölge kavramı esas alınmış, "Fonksiyonel Bölgeler" oluşturulması öngörülmüştür. Beşinci Plan'da Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) politikası çerçevesinde başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere, Kalkınmada Öncelikli Yörelere kalkındırılması ve bu bölgelerle diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının azaltılarak zamanla ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Bu bölgelerde yapılacak sanayi yatırımlarının altyapı yatırımlarıyla beraber planlanması ve bu amaçla özel bir fon oluşturulması, büyük ölçekli yatırımların yanı sıra küçük ölçekli yatırımlara da destek sağlanması amaçlanmıştır.
- ABYKP (ALTINCI BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI), bölge planlaması kavramı yerine bölgesel gelişme kavramını getirmiştir. Önceki planda büyüme alanı olarak belirlenen "16 bölge" bir yana bırakılarak, bölge planlamasının Kalkınmada Öncelikli Yörelere kaydırılması ilkesi benimsenmiştir. Daha önceki planlama dönemlerinde yer alan hedeflerin yanı sıra bu dönemde Kalkınmada Öncelikli Yörelere kamusal kaynaklarının tahsisi ve teşvik tedbirleri açısından yerleşme merkezlerinin kademeli yapısı dikkate alınarak, bölge merkezlerinin ekonomik ve sosyal cazibe merkezleri haline getirilmesi amaçlanmıştır.
- YBYKP (YEDİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI), önceki planlardan farklı olarak, bölgesel gelişme, il planlama ve metropollerle ilgili düzenlemelere yer vermiştir. Bu amaçla, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri öncelikli olmak üzere, ülkenin görece olarak geri kalmış yöreleri için, kaynakları ve gelişme potansiyelleri

göz önünde bulundurularak bölgesel gelişme projelerinin hazırlanması kabul edilmektedir.

- SBYKP(SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI), bölgesel gelişme konusunda; sürdürülebilirlik, yaşam kalitesi, sosyo-ekonomik denge, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve katılım ilkelerine önem verilmesi gerekli görülmektedir.

Uygulamaya konulan sekiz planın sonuçlarını genel olarak değerlendirmek gerekirse, gerek yerel kalkınma projeleri yoluyla, gerekse kamu ve özel sektör yatırımlarından Kalkınmada Öncelikli Yörelere daha çok yararlanması doğrultusunda çeşitli tedbirlerin geliştirildiği ve bu yörelere özel bir öncelik verilmiş olduğu görülmektedir. Bölgelerarası dengesizliği ortadan kaldırma amacı çerçevesinde kamu sektörü; bir yandan kamu kaynaklarının önemli bir bölümünü Kalkınmada Öncelikli Yörelere yönlendirirken, diğer yandan da özel kesimin bu yörelerde yatırım yapmasını özendiren çeşitli tedbirler uygulamıştır. Bu tedbirler arasında, yöreler ve sektörler itibariyle farklılık arz eden teşvik sistemleri de bulunmaktadır (Dinçer, Özarslan ve Kavasoğlu,2003:15).

- DKP(DOKUZUNCU KALKINMA PLANI), bölgesel gelişme açısından, kalkınma planlarının hedef ve stratejileri çerçevesinde sektörel öncelikleri ile mekânsal boyutların bütünleştirilmesine yönelik olarak, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla bölge planlamaları hedeflenmiştir. Bunun için tarım sektörünün rekabetçi bir yapıya kavuşturulması, insan kaynaklarının, yerel kalkınma kapasitesinin ve fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi sağlanacaktır (DPT,2009:75).

2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planında, 2006 yılında yürürlüğe giren kırsal kalkınma için hazırlanan strateji belgesinin amaç ve stratejilerine uygun olarak kırsal kalkınmaya önemli ölçüde yer verilmiştir. Bu planda kırsal kesimde yaşayanların yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve bölgesel gelişme farklılıklarının azaltılmasıyla kırsaldan kente göçün ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik sorunların iyileşmesine katkı yapacağı savunulmuştur. Bu amaçla kırsal kalkınma planının hazırlanması, üreticilerin örgütlenmelerine hız verilmesi, tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerin güçlendirilmesi, kırsaldaki insan kaynaklarının geliştirilmesi temel öncelikler arasında sayılmıştır (DPT,2007).

Tablo 1. Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Çerçevesi
(Table 1. Strategy Framework of National, Rural Development)

TEMEL AMAÇ	
Temelde yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak; kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması	
Stratejik Amaç 1	
Ekonominin Geliştirilmesi ve İş İmkanlarının Artırılması	
Öncelik 1	Tarım ve Gıda sektörlerinin rekabetçi bir yapıya kavuşturulması
Öncelik 2	Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi
Stratejik Amaç 2	
İnsan Kaynaklarının, Örgütlenme Düzeyinin ve Yerel Kalkınma Kapasitesinin Geliştirilmesi	
Öncelik 1	Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi
Öncelik 2	Yoksullukla Mücadelede ve Dezavantajlı Grupların İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması
Öncelik 3	Yerel Kalkınma Kapasitesinin Güçlendirilmesi
Stratejik Amaç 3	
Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaşam Kalitesinin Artırılması	
Öncelik 1	Kırsal Altyapının Geliştirilmesi
Öncelik 2	Kırsal Yerleşimlerin Geliştirilmesi ve Korunması
Stratejik Amaç 4	
Kırsal Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi	
Öncelik 1	Çevreci Tarım Uygulamalarının Geliştirilmesi
Öncelik 2	Orman Ekosistemlerinin Korunması ve Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımının Sağlanması
Öncelik 3	Korunan Alanların Yönetimi ve Geliştirilmesi

Kaynak: DPT, Yeni Bölgesel Gelişme Politikaları ve Uygulamaları, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 2007, Ankara

5.1. Türkiye’de Bölgesel Planlamaya Yönelik Yürütülen Çalışmalar (Studies Intended for Regional Planning in Turkey)

Bölge planlaması en genel tanımıyla, coğrafik mekân organizasyonuna ilişkin plan ve politikaların tümünü ifade eder (Tekeli, 1981:370). Bölgesel planlamanın temel işlevi bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesidir. 1990’lı yıllarda küreselleşme ve bölgeselleşme, bölge kavramında değişimleri beraberinde getirmiş, bölgenin değişen anlamı tartışılmaya başlanmıştır. Ayrıca çevre sorunları, “sürdürülebilirlik kavramı” bölgesel stratejilerin belirlenmesinde bir başka önemli boyut olarak yerini almıştır.

Ekonomik ve toplumsal gelişmelerine planlar yardımıyla yön vermek isteyen ülkeler, kentleşme ve yerleşme sorunlarına kalkınma planlarında özel bir yer ayırmaktadırlar. Denilebilir ki, bölge planlaması, kalkınmanın yöresel ve mekânsal gibi coğrafi boyutlarını da hesaba katma ihtiyacından doğmaktadır. Bölge planlamasının dayandığı bir başka neden, ekonomik, toplumsal ve fiziksel planlama çalışmaları arasında koordinasyon sağlamaya elverişli düzeyde bir planlama türü olmasıdır. Kalkınmaya ilişkin ulusal politikaların, yerel ihtiyaçlara cevap vermesi ve yerel eylemlere dönüştürülmesi bölge planlarının temel işlevi olarak görülmektedir. Bu açıdan, bölge planlaması, soyut ve genel düzeyde olan ulusal planlar ve politikalar ile somut ve yerel düzeyde planlama eylemleri arasında bir bağ işlevi görmektedir (DPT, 2000).

Türkiye’de bazen kalkınmayı tetikleyen bazı durumlarda ise engel olan coğrafik faktörler, hızlı nüfus artışı ile birlikte istihdamın

dengelessiz dağılımlına neden olmakta, ekonomik ve sosyal gelişmenin temelini oluşturan gelişme farklılıkları yaşanmaktadır. Bu farklılıkları gidermek amacıyla Türkiye’de bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması ve bölgesel kalkınmanın hızlandırılmasına yönelik çeşitli politikalar geliştirilmiştir. Böyle olmasına rağmen yeni bin yılın başlarında bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları Türkiye için önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Uzun dönem ekonomik büyüme performansı, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesinde beklenen olumlu etkiyi ortaya koyamamıştır. Türkiye’de, fert başına düşen gelirin yanı sıra nüfus yapısı, fiziki ve sosyal altyapı, girişimcilik, insan kaynakları, eğitim düzeyi, sağlık hizmetlerine erişim, çevre kalitesi, istihdam, kadının rolü gibi konularda bölgeler arasında dengesizlikler mevcuttur. Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi amacıyla yönelik bazı politikalar oluşturulup, birtakım araçlar kullanılsa da istenilen hedeflere ulaşılammış, bölgeler arası dengesizlikler varlığını sürdürmüştür (DPT,2003:126).

Türkiye’de bölgesel dengesizlikleri gidermek amacıyla 1950’li yıllardan beri bölge planlama faaliyetleri sürdürülmüş, 1963 yılından sonra da kalkınma planları içerisinde DPT ve bazı bakanlıkların ilgi alanını oluşturarak, bölgesel farklılıklar giderilmeye çalışılmıştır.

Ancak, 1980 sonrası uygulanan Neoliberal politikalar gelirin bölge düzeyinde yeniden dağıtımını gündemden düşürmüştür. Rekabet gücü için yapılan düzenlemeler ve yatırımların belirlenmesinde az gelişmiş yörelerin sorunlarının göz ardı edilmesi, bölge sorunlarının artmasına neden olmuştur. Bu bölgelerin yatırımlardan aldıkları pay mevcut durumlarını değiştirecek düzeyde gerçekleşmemiştir (Eraydın,2008:16).

Türkiye’de geri kalmış bölgeleri kalkındırmak amacıyla planlı dönem öncesi ve sonrasında ekonomik faaliyetlerde çeşitliliği artırmak, yerel yönetimleri güçlendirmek, yerel girişimcileri destekleyerek, bu kişilere dinamizm kazandırmak amacıyla günümüze kadar gerek DPT, gerekse diğer merkez birimleri tarafından değişik bölgeleri içine alan çeşitli projeler geliştirilmiştir. Bunlar: (Aydın,2008: 305;DPT,2007)

- Doğu Marmara Planlama Projesi,
- Antalya Projesi,
- Çukurova Bölgesi Projesi,
- Güneydoğu Anadolu Projesi,
- Zonguldak - Bartın ve Karabük Bölgesel Gelişme Projesi,
- Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi,
- Doğu Anadolu Projesi,
- Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı.

Bu projelerden entegre bir proje olan GAP hariç olmak üzere fizibilite etütleri tamamlanan diğer projeler hayata geçirilememiştir. Bu projelerin gerçekleşmeme nedenleri şöyle açıklanmaktadır (Mutlu,2008:228).

- Karar mekanizması içinde geniş bir kitle, ülkenin birinci hedefinin azamî hızda büyüme olduğunu ve bölge planlarının bu hedefin gerçekleşmesi üzerinde olumsuz etkisi olacağı görüşünü savunmuştur.
- Kamu bütçesi sürekli açık vermiş ve bölge planlarının uygulanabilmesi için gerekli finansman sağlanamamıştır.
- Bölge planları bir teknisyenlik işi olarak ele alınmış, katılımcı bir yaklaşım gerçekleştirilememiş, bunun sonucu olarak da planlar ne geniş bir kitle tarafından sahiplenilmiş, ne de siyasi irade üzerinde uygulama yönünde bir baskı oluşturulmuştur.

- Bölge planları siyasi irade desteğinden yoksun kalmıştır.
- Kaynak tahsisi sektörel bazda yapıldığında, sektör uzmanları kendi sektörlerine ayrılan kaynakları sektörel önceliklere göre projelere tahsis etmektedirler. Bölgesel amaçlar, çoğu kez ikinci planda yer almıştır.
- Bölge planlaması, ulusal plandan ayrı olarak kendine özgü uygulama araçlarından yoksundur. Merkezi yönetim ile mahalli yönetimler arasında hizmetlerin niteliğine uygun anlamlı bir görev, yetki ve kaynak bölüşümü sağlanamamıştır (DPT,2002).

Türkiye’de bölgesel gelişmenin sağlanması ve bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesinde temel araç olan bölgesel gelişme planlarının yanı sıra; Yatırım Teşvikleri, Kalkınmada Öncelikli Yöre Politikaları, Organize Sanayi Bölgeleri ile Kırsal Kalkınma projeleri gibi araçlar kullanılmıştır. Türkiye’de bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla finansal nitelikli desteklerin de sağlandığı gözlenmiştir. Bu destekler içme suyu ve yol sorunlarını çözemeyen köyler için geliştirilmiş Köydes projesi ve nüfusu 10.000’in altında bulunan belediyeler için altyapı yatırımlarının desteklenmesi amacıyla Beldes Projeleridir.

Türkiye’de bölgesel gelişme için DPT tarafından finanse edilen Kalkınmada Öncelikli Yörelere, kullandırılan mahalli idare ödenekleri ile desteklenmektedir. Bu kapsamda tarım ve hayvancılık ürünlerinin işlenmesine yönelik yatırımlar, kültür ve turizmin gelişmesine yönelik yatırımlar, belediye hizmetlerinin etkinliğini artıracak sosyal ve ekonomik altyapı yatırımları ve imalat sanayinin gelişmesini sağlayacak yatırımlara önemli ölçüde destek sağlanmaktadır. Ancak desteklenecek sektör ve kuruluşların yapısal sorunları çözülemediğinden yapılan desteğin etkinliği azalmaktadır. Bu araç diğer önlemlerle desteklenmediği ve çoğu ilin KÖY kapsamına alınması dolayısıyla programdan beklenen verim alınamamıştır.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere politikaları ve tedbirlerinin uygulamaya konulması sonucu geri kalmış bölgelerin kalkınmasında ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasında olumlu gelişmeler sağlanmasına rağmen, bölgelerarası dengesizlikler hedeflenen ölçüde giderilememiştir (Sarıca,2001:161-162). Bu başarısızlığın arkasındaki nedenin ne olduğu konusunda iki ayrı görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yazılı metinlerde belirtilen politikaların gerçekte hiç uygulanmadığı, uygulamaların ise eksik olduğudur (Gezici, 2004). Diğer eleştiri ise, özellikle son dönemde, bu politikaların uluslararası kuruluşların önerisi sonucu oluşturulduğu ve politika yapmak ve uygulamaktan sorumlu olanların bölge bünyesine uygun politikalar geliştirmedir. (Doğruel,2006:164-195). Birinci görüşe göre, üretilen politikaların uygunluğundan daha çok politika yapımcılar ile uygulayıcılar arasında anlaşmazlık vurgulanırken, ikinci görüşte politikaların kendisi sorgulanmaktadır.

Bölgesel kalkınma için geliştirilen bir diğer araç ise diğer kalkınma politikalarının bölgesel düzeyde etkilerini içine alan OSB (Organize Sanayi Bölgesi) ve KOBİ’ler (Küçük ve Orta Boy İşletmeler) için getirilen düzenlemelerdir. Planlı dönemin başlangıcından günümüze kadar uygulanmakta olan OSB, yerel sermaye birikiminin il dışına çıkmasını engellemekte ve bulunduğu bölgede yatırım yapmayı teşvik etmesi bakımından önemli bir kalkınma aracı olarak işlev görmektedir. Öte yandan yerel kaynaklı büyüme yaklaşımının temelinde, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) önemli bir işleve sahip olduğu savunulur. KOBİ’lerin esnek yapıları dolayısıyla değişen koşullara daha kolay uyum sağlama yeteneği, aktif olarak ekonomik yaşamda yer alması, istihdam yaratmak ve bireysel tasarrufları harekete geçirmek açısından önemli olduğu bilinmektedir (TÜSİAD,2008:41).

Ayrıca, Avrupa Birliği mali işbirliği kapsamında, ekonomik ve sosyal uyumun artırılması ve bölgeler arasındaki farklılıkların azaltılması amaçlarına yönelik olarak DPT'nin koordinasyonunda bölgesel kalkınma programları hazırlanmaktadır.

Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu kapsamında; altyapı yatırımları, istihdamı artırıcı yatırımlar, yerel kalkınmaya ilişkin projeler ile küçük ve orta ölçekli firmaların projeleri desteklenmektedir. Yapısal Fonların yaklaşık yarısı bu fon kapsamında yer almaktadır. Avrupa Sosyal Fonu ise, genç işsizlere, uzun süredir işsiz olanlara, sosyal açıdan dezavantajlı gruplara ve kadınlara yönelik mesleki eğitim ve istihdam yaratmaya yönelik yardımları içermektedir. Bir diğer fon olan Balıkçılık Yönlendirme Fonu ise, AB için önemli bir sektör olan balıkçılık endüstrisinin geliştirilmesi için kullanılmaktadır. Son olarak, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'nun "Yönlendirme" bölümü ile tarımda modernizasyon ve yapısal gelişmeye yönelik destek sağlanmaktadır (DPT,2005).

Türkiye-Avrupa Birliği mali işbirliği çerçevesinde desteklenecek olan bölgesel kalkınma programlarından; Doğu Anadolu Kalkınma Programı-I (Van-Bitlis-Hakkari-Muş), Doğu Anadolu Kalkınma Programı-II (Erzurum-Erzincan- Bayburt), Yeşilirmak Havzası Gelişim Programı (Amasya-Çorum-Samsun-Tokat) ve Orta Karadeniz Bölgesel Kalkınma Programının (Çankırı-Kastamonu-Sinop) çalışmalarının hazırlıkları 2002 yılında başlatılmıştır (Akkahve2005;5).

5.2. Zonguldak-Bartın ve Karabük Bölgesel Gelişme Planı (Zonguldak-Bartın and Karabük Regional Development Plan)

Zonguldak - Bartın ve Karabük Bölgesel Gelişme Planı, hazırlandığı dönem itibarıyla rekabet gücünü kaybeden ve üretiminin ağırlıklı olarak kömüre ve çeliğe dayandığı için bu sektörlere olan bağımlılığı azaltmak amacıyla özel kesime yeni yatırım alanları oluşturmak amacıyla hazırlanan bir bölgesel gelişme planıdır. 3 il,13 ilçe ve 884 köyü kapsayan bu projenin hazırlanmasında itici güç olarak, Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun küçültülmesi ve Karabük ve Ereğli Demir Çelik İşletmelerinin özelleştirilmesi ile meydana gelecek ekonomik ve sosyal sonuçların analiz edilmesi gerektiği düşüncesinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle, Türkiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesinden sonra, çok sektörlü, kamu-özel kesim işbirliğine dayalı Bölgesel Gelişme Projesi olarak Zonguldak-Bartın-Karabük Projesi hazırlanarak uluslar arası ihale ile gerçekleştirilmiştir.

Bir projenin başarılı olup olmadığı bu projenin amaçları ve sonuçlarının karşılaştırılması kadar proje için ortaya konulan yol ve yöntemlerin tutarlılığı ile de anlaşılabilir. Zonguldak-Bartın-Karabük illerini kapsayan bölgesel kalkınma planı, Dünya Bankası kredisi ile 1996 yılında DPT tarafından yaptırılmıştır. Planda, mevcut ekonomik, sosyal ve mekânsal durum ayrıntılı şekilde incelenmiş ve bölgenin, Türkiye'de sosyo-ekonomik yapı içindeki yeri ortaya konmuştur. Özellikle taşkömürü ve demir çelik sektörlerinin bölge ekonomisi üzerindeki etkinliği üzerinde durularak bölgesel gelişme planına esas teşkil edecek ekonomik sektörler göre amaçlar ve stratejiler belirlenmiş ve bölge için çeşitli kalkınma senaryoları tanımlanmıştır. Sonuçta hangi yatırımların, nerelerde, ne zaman, hangi kurum/kuruluş tarafından, hangi kaynaklardan finanse edilmesi gerektiği ve bu yatırımların tamamlanması halinde Zonguldak-Bartın-Karabük bölge ekonomisinin hangi düzeye ulaşacağını ve Türk ekonomisindeki yeri ve ekonomiye olan katkısı ortaya konacaktır (Tümaş, 1995).

Projenin amacı aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır (DPT, 2000:33; DPT,2007):

- Proje, bölgede yer alan sanayi ve madencilik kuruluşlarından Türkiye Taş Kömürünün¹ küçültülmesi ve Karabük Demir Çelik İşletmesinin özelleştirilmesi sonucunda ortaya çıkacak ekonomik ve sosyal sonuçlarını tespit etmek,
- Yeni istihdam alanları oluşturularak bölge dışına göçü önlemek,
- İmalat sanayi ve hizmetler sektöründe yeni istihdam alanları oluşturmak,
- Özel sektörün yeni faaliyetlerinin geliştirilmesini sağlamak ve yatırım alternatiflerinin belirlemek,
- Bölgenin ağırlıklı ekonomik yapısını teşkil eden tarım ve ormancılık faaliyetlerinde verimliliği artırmak,
- Bölge için orta ve uzun dönemli Bölgesel Gelişme Planı hazırlanmak,
- Gelecek dönemlerde bölgede yapılabilecek yatırım alanlarının tanımlanmasını içermektedir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Zonguldak ve Bartın illeri için gerekli altyapı yatırımlarını ortaya koyacak, sektörel ve mekânsal gelişme istikametlerini belirleyecek ve yeni istihdam alanları önerecek bir Bölgesel Gelişme Projesi oluşturulması çalışmaları hızla tamamlanarak plan döneminde uygulamaya geçilmesi kararlaştırılmıştır.

Planla ilgili yukarıda sayılan amaçlara ulaşmak için yapılan çalışmalar şöyle sıralanmaktadır: (DPT,2000)

- Türkiye Taşkömürü Kurumu ve Kardemir raporu hazırlanmış ve mevcut darboğazlara çözüm önerileri getirilmiştir.
- Mevcut durum raporu ile üç ilin bütün sektörlerdeki kamu ve özel sektör itibarıyla yapısı ortaya konulmuştur.
- Senaryo ve stratejiler raporu ile belirlenen mevcut durumun darboğaz ve avantajları ortaya konularak, Input-Output analizi yapılmış; mevcut durumun devamı, yıllık % 5'lik büyümeyi öngören ılımlı ve % 6,6'lık büyümeyi öngören iyimser alternatif senaryolar geliştirilmiştir.
- Seçilen % 5'lik ılımlı büyüme alternatif senaryosuna uygun olarak 10 yıllık bölgesel gelişme planı hazırlanmıştır.
- Hazırlanan gelişme planına göre 10 yılsonunda 644.800.000 dolarlık kamu 714.950.000 dolarlık özel sektör yatırımı ile tarımda 19.248, sanayide 35.697 ve hizmetler sektöründe 58.666 olmak üzere toplam 113.611 kişiye ek istihdam sağlanması öngörülmüştür.
- Küçük ve orta ölçekli sanayinin gelişmesi ve yeni girişimcilerin oluşması için katılım, teknik yardım, garanti fonlarının kurulması ve pazar araştırmalarının bölgesel gelişme ajansı bünyesinde kurulacak bir büro tarafından takip edilmesi bölgesel gelişme projesinin önerileri arasında yer almıştır.

Zonguldak - Bartın ve Karabük Bölgesel Gelişme Planını desteklemek üzere yeni politikaların geliştirilmesi gereğine vurgu yapılmaktadır. Bunun için, hayvansal ürünleri işleme ve pazarlama faaliyetlerine, meslek kazandırma, iş kurma ve ihtisas eğitimine önem verilmelidir. Karabük ilinin master planının hazırlanması, orman, ağaç ve yan sanayi ürünlerinin geliştirilmesi, tarım ürünleri ve gıda

¹Türkiye Taş Kömürü İşletmesinden çeşitli nedenlere bağlı olarak istenilen verim elde edilememektedir. Yıllık üretim 2.8 milyon ton olup işçi başına düşen üretim miktarı ise 118 tondur. Bu değer Avrupa ülkelerinin 1/8'i kadardır. Tesisin 1990 yılı zararı 299 milyon dolar, 1995 yılı zararı ise 526 milyon dolardır.

sanayinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bölgesel kalkınmayı desteklemek üzere turizmi geliştirme, alınacak teknik ve hukuki düzenlemelerle çevre kirliliğinin önleme, bölge içi ulaştırma altyapısının geliştirilmesi ile ilgili fizibilite raporlarının hazırlanması bölgenin kalkınmasında önemli faktörler olarak sayılmaktadır (DPT,2000).

Bölgede gelişme potansiyeline sahip sektörler şu şekilde sıralanmaktadır (Sarıca,2001:175):

Bölge dengeli gelişme için alternatif bir konuma sahiptir. En uygun taşıma şeklinin denizyolu-demiryolu olduğu dikkate alındığında Karadeniz Ekonomik İşbirliğine dâhil ülkelerle ticareti geliştirme potansiyeline sahiptir. Ereğli dışında Kalkınmada Birinci Derecede Öncelikli Yöre olması nedeniyle yatırım teşviklerinden azami şekilde yararlanmaktadır. KOBİ'lerin gelişme potansiyeline sahip olması geliştirilmesi ve destek faaliyetlerinin iyileştirilmesi ile bu tür işletmeler bölge kalkınmasına olumlu katkı yapabilecektir. Bölgede süt, kereste vb. üretiminin artmasına bağlı olarak gıda ve imalat sanayileri gelişmeye açıktır. Ormancılıkta doğrudan ve dolaylı orman ürünlerinde miktar ve kalite artışı sağlanabilecek durumdadır. Kırsal yerleşimlerde yaşayanların gelirlerinde ve ağaç işleme sanayinde etkiler beklenmektedir.

Bir bölgenin ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasında üniversiteler önemli bir işleve sahiptir. Karaelmas Üniversitesi, Karabük Üniversitesi ve Bartın Üniversitesi büyüme potansiyeline sahip üniversiteler olarak üniversite özel sektör işbirliği çerçevesinde ihtiyaç duyulan orman, iktisat, çevre mühendisliği ve bilgisayar gibi beşeri ve fen bilimleri alanlarında akademik destek sağlamak üzere uygun bir ortam söz konusudur.

Hayvancılığın ve küçük arazilerde seracılığın yoğunlaştırılarak geliştirilmesi imkânları mevcuttur. Parsel büyüklüklerinin artırılması için arazi toplulaştırılması gerekmektedir. Ulaşım alanında proje alanında 600 km'lik karayolu mevcuttur. İstanbul'a iyi bir karayolu bağlantısı, Ereğli ve diğer limanlardaki Karadeniz trafiğini geliştirme imkânı mevcuttur. Zonguldak limanının aktif hale getirilmesi gerekmektedir. Safranbolu ve çevresi ile Amasra sahil şeritlerinde turizmin gelişme potansiyeli vardır. Yerel gelir artışında yöresel turizm ürünleri gelişmeye müsaittir. Bölgenin kıyı kesimlerinin yıl boyunca yağmurlu oluşu, sulama ihtiyacını ortadan kaldırmakla birlikte drenaj gerekli olmaktadır. Doğa turizmi ve kent çevrelerinin geliştirilmesi bölgenin imajını değiştirebilir. (Sarıca,2001:175-182)

Zonguldak, Bartın ve Karabük bölgesel gelişme planı, DAP, DOKAP ve Yeşilirmak Havza Gelişim planları gibi, faaliyete geçirilmesinde önemli sorunlar yaşanmıştır. Bunun başlıca nedeni, proje kapsamında belirtilen öncelik alanlarının ve yatırımları realize etmeye yönelik müstakil bir bütçenin bulunmamasıdır. Buna ilaveten yerel düzeyde söz konusu plan ve programların yürütülmesi için destek sağlayacak Kalkınma Ajansları benzeri bir yapılanmanın olmayışı bu durumu etkileyen en önemli faktör olarak değerlendirilmektedir (TBMM,2007).

7. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND SUGGESTIONS)

Ekonomik, coğrafi, ulaşım, haberleşme ve demografik koşulların her bölgede aynı düzeyde gerçekleşmemesi bölgeler arasında dengesizliğe neden olmaktadır. Bu dengesizlikleri ortadan kaldırmak her ülkede iktisat politikalarının amaçları arasında sayılmaktadır.

Türkiye'nin başlıca sosyo-ekonomik yapısal sorunlarından birisi; bölgeler arası dengesizlik sorunudur. Türkiye'de cumhuriyetten günümüze kadar farklı dönemlerde iktisat politikalarında önemli değişiklik söz konusu olmasına rağmen bu politika değişiklikleri

bölgesel sorunları çözememiştir. Bölgesel kalkınma konusuna Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ilgi gösterilmiş olmakla birlikte, bölgesel dengesizlikler bugün hâlâ önemli bir sorun olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye'de bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla farklı dönemlerde farklı bölgesel kalkınma planları hazırlanmasına rağmen, bu planların kapsadığı bölgeyi kalkındıramadığı gözlenmiştir.

Türkiye'de 1963 yılında başlayan planlı kalkınma döneminden itibaren birçok bölgesel kalkınma planı ile ilgili kurumsal, yasal, politik ve finansal düzenleme ve desteklerden yoksun planlama çabaları, GAP dışında düşünceden öteye geçememiş, uygulama alanı bulamamıştır. Bu planların uygulanabilmesi için her şeyden önce güçlü bir siyasi irade ve finansmana ihtiyaç vardır.

Bölge konusunda geçmiş deneyimler dikkate alındığında bölgesel politikanın temel araçlarından biri olan bölge planlarının genelde hayata geçirilmediği görülür. Bu politikaların yürütülmesinde o bölgede yaşayanlar, yerel yönetimler ve merkezi hükümet arasında koordinasyon ve işbirliğini sağlayacak mekanizmaların geliştirilememiş olması nedeniyle planlar ya uygulanamamıştır veya eksik uygulanmıştır.

Türkiye, planlı dönemle birlikte uygulamaya başladığı bölgesel gelişme ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri giderici yöndeki politikalarını günümüzde yeniden gözden geçirme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Geleneksel bölgesel politikalar yerine Avrupa Birliği'ne tam üyelik katılım sürecinde birliğin bölgesel gelişme politikaları ile entegre politikaların uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye,1960'lı yıllardan itibaren uygulamakta olduğu bölgesel gelişme model, politika ve araçları bir yana bırakarak yeni bir yapılanma biçimine gitmelidir. Geçmiş dönemlerde, geri kalmış bölgeleri kalkındırmak ve bölgesel dengesizliği gidermek amacıyla uygulanan politikaların yeterli olduğunu iddia etmek mümkün olamamaktadır. Bu yüzden günümüze kadar dalgalı bir seyir izleyen bölgesel planlama, kavram, nitelik ve uygulama olarak yeterince gelişmediği söylenebilir.

Farklı bölgelerde farklı illeri kapsayan, birçok hedefi aynı anda gerçekleştirme amacına yönelik bölgesel kalkınma planlarının zamanlaması, örgütlenme biçimi ve üstlendiği işlevleri net olarak ortaya konulamayan planlar, bölgesel dengesizlikleri gidermede çare olamamıştır. Zonguldak, Bartın ve Karabük Bölgesel Gelişme Planı'nda başlangıçta yerel ekonomik sorunlara çözüm bulmak amacıyla geliştirilmiş bir plan olmasına rağmen uygulama alanı bulamamıştır. Bu tür sorunların ortadan kaldırılması, ulusal iktisat politikaları ile uyumlu, uygulanabilen planlama çabalarının bölgesel dengesizliği gidermede faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Akkahve, D., (2005).Bölgesel Gelişme Planlarının Yönetişim Açısından Değerlendirilmesi, ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/DenizAkkahve.pdf//01.10.2009
2. Apan, A., (2004). "Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt: 13, Sayı: 4, s. 39-58
3. Aydın, A., (2008). "İktisadi Açından Bölgesel Dengesizlik: Mardin İli Örneği", e-sosder Dergisi, Bahar 2008, cilt: 7, sayı: 24, s:305-306.
4. Bachtler J. and Yuill, D., (2001). "Policies and Strategies for Regional Development: A Shift in Paradigm", University of Strathclyde-European Policies Research Center, UK, August.

5. Berber, M., Çelepçi, E., (2005). "Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/kajans.pdf>, ET:20.10.2006.
6. Bölgesel Kalkınma Ajansları, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
7. Bayraktutan, Y., (1994), "Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel Kalkınma", Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:10, Sayı:3-4
8. Casellas, A. and Galley, C.C., (1998). "Regional Definition in the European Union: A Questions of Disparities", Regional Studies, Vol. 33, No. 6, s. 551-558.
9. Gür, M.D., (2004). Doğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Sorunu, DAP ve Sektörel Bir Verimlilik Analizi, İzmir İktisat Kongresi.
10. Devlet Planlama Teşkilatı, (2000). Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyon Raporu: 245, 8.BYKP, Yayın No: 2592, Ankara
11. Devlet Planlama Teşkilatı, (2009). 1960 Öncesi Planlama, <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal/ET:12.10.2009>
12. Devlet Planlama Teşkilatı, (2006). Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar Ve Koordinasyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara.
13. Devlet Planlama Teşkilatı, (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara.
14. Devlet Planlama Teşkilatı, (2009). Katılım Öncesi Ekonomik Program, Ankara.
15. Devlet Planlama Teşkilatı, (2003). Ön Ulusal Kalkınma Planı, 2004-2006, Ankara
16. Devlet Planlama Teşkilatı, (2005). Türkiye Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları, Ankara
17. Devlet Planlama Teşkilatı, (2007). Yeni Bölgesel Gelişme Politikaları ve Uygulamaları, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
18. Dinçer, B., Özaslan, M. ve Kavasoğlu, T., (2003). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, No:2671, Mayıs, Ankara.
19. Doğruel, F. ve Eraydın, A., (2006). 'Türkiye'de Bölgesel Politikalar', Değişen, Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003 içinde, Ankara, Dost Yayınları, Sayfa 164-195.
20. Elmas, G., (2005). Türkiye'de Bölgesel Politikalar, Yeni Uygulama ve Örnekler, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler F.Yorum Bülteni, 1.Cilt, 2.Sayı, 2005
21. Eraydın, A., (2008). "Planlamadan Uygulamaya", Üçüncü Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 27-28 Kasım, Mersin.
22. Gezici, F., (2004). 'New Regional Definition and Spatial Analysis of Regional Inequalities in Turkey Related to the Regional Policies of EU', *ERSA* 44.
23. Gündüz, A.Y., (2006). Bölgesel Kalkınma Politikası, Ekin Kitabevi Yayınları, Birinci Baskı, Bursa.
24. Ildırar, M., (2004). Bölgesel Gelişme ve Kalkınma Stratejileri, Nobel Yayınları, Ankara.
25. Kaya, A., (2009). Türkiye'de Bölgesel Net Mali Yansıma, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara
26. Köstekli, Ş.İ., (1999). Avrupa Birliğinde Bölgesel Kalkınma Politikaları, Ekonomide Durum, 6. Kitap, ss.155-178.
27. Mutlu, S., (2008). "Türkiye'de Bölge Planlama Deneyimleri Eleştirel Bir Yaklaşım" Üçüncü Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 27-28 Kasım, Mersin.
28. OECD, (2001). OECD Territorial Outlook: Territorial Economy, Paris.

29. Sarıca, İ., (2001).Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (1) 2001, 154-204.
30. Tekeli, İ., (1981).''Dört Plan döneminde Bölgesel Politikalar ve Ekonomik Büyümenin Mekansal Farklılaşması'',ODTÜ Gelişme Dergisi, 1981 Özel Sayısı:Türkiye'de Planlı Gelişmenin Yirmi Yılı,1960-1980,Ankara.
31. TBMM., (2007). Soru Önergesi, 18.10.2007, Sayı:2106, www.tbmm.gov.tr/d23/7/7-0346c.pdf,ET:12.01.2009.
32. TÜSİAD, (2008).Türkiye'de Bölgesel Farklar ve politikalar, Yayın No: TÜSİAD-T/2008-09/471TÜSİAD,Eylül, İstanbul.
33. Uzay, N., (2005). "Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Kalkınma", Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:10,Sayı3-4, Erzurum.
34. Yavuz, F., (1961). Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri, SBF Yayını, No:122,Ankara.
35. Yazgan, T., (1997).Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gelişme Planı, Emsa AŞ,Kutsun Yayınevi,Cilt:1,İstanbul.